

нев, свидетелствува и един списък на произведения за бъдещо издание под заглавие „Българско стихотворство“²⁷. Тук са намерили място: „Молитвата на Константина Философ (Азбучна молитва); Похвалата на Симеона; Д. Кантакузин (Молитва към Богородица)“, като са отбелязани публикации и преписките, които могат да бъдат използвани.

Въз основа на направения кратък преглед могат да се обособят два основни момента в съприкосновението на Б. Пенев с проблемите на българската средновековна литература: непосредствен анализ на старобългарски автори и произведения, от една страна, и изказвания от по-общ литературно-теоретичен характер — от друга. Приносът на изследователя в разработката на въпросите, свързани с литературата по време на османското владичество, създават плодотворна основа за нови изследвания. Наблюденията на Б. Пенев се отличават не само с прецизност и дълбоко осмисляне на литературните факти, но преминават към литературно-исторически обобщения, които за времето си представляват голямо завоевание. Правдивото тълкуване на старобългарските творби е резултат на богатата филологическа ерудиция на учения и на високите критерии, които има като литературен историк. Отражение на тия критерии са новите изисквания, предявени към анализа на средновековната книжнина, преди всичко необходимостта тя да се разглежда като всяка друга художествена литература. Научното дело на Б. Пенев е вдъхновено от идеята за „неограничена духовност“ на българската литература, идея, която можем да отнесем и към старобългарските творби в творчеството му. Ученият търси възможности за нов поглед върху същността на старата българска литература и в редица случаи достига до истински прозрения, изпреварвайки с десетилетия равнището на съвременните му историографски трудове. Днес, когато идейно-естетическата и историческата стойност на средновековното ни литературно наследство представляват интерес не само за специалистите, но и за широката културна общественост, извършеното от Б. Пенев може да бъде достойно оценено.

СЪЮЗЪТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИСАТЕЛИ В ЗАЩИТА НА ДИМО КЪОРЧЕВ

ИВАН СЕСТРИМСКИ

За литературния историк и критик Димо Къорчев е писано сравнително малко, въпреки че отдавна са издадени два негови тома „Избрани съчинения“ (1933—1934), от които първият съдържа литературно-философските му публикации, включително и обширната му студия „Захари Стоянов, Иван Вазов, Пенчо Славейков“, останала незавършена поради ранната му кончина на 22 декември 1928 година. Вторият том обхваща една сравнително малка част от политическите му статии, тъй като той е особено продуктивен в областта на обществено-политическата публицистика, на която посвещава силите си от 1914 година, когато е избран за депутат като деец на национал-либералната партия. Разбира се, и след това продължава да се интересува от проблемите и явленията на художествената литература и литературната критика у нас и в чужбина, да поддържа връзки с мнозина писатели и най-вече с Елин Пелин, и да им помага, да ги насърчава, да дава място на произведенията им в своето списание „Пролом“ (1922—1927).

Елин Пелин написва своята повест „Земя“ по настояването и подканите на Димо Къорчев. Може би тя е щяла да остане незавършена, ако не са били честите приятелски напомняния и на натискът, упражнен от редактора на сп. „Пролом“. Въпреки че е имал определено творческо хрумване, Елин Пелин обаче се е колебаел и се съмнявал във възможността да излезе нещо свързано от него. „Дълго време мислих дали да го напиша — признава писателят. — Къорчев казва: „Напиши нещо“. Написах го, но не знаех края какъв ще бъде. Списанието излизаше и чакаше края. Къорчев казва: „А бе, Пелине, какво правиш? . . .“ Взех да се крия от него. Преследваше ме. Не

²⁷ Архив на БАН, ф. 37к, а. е. 306.

мога да намисля края. Той каза: „Напиши го или ще седна аз да го напиша.“ „Чакай, не пипай, ще дойде нещо!“ Веднъж дойде и каза: „Ще го напишеш тук, сега.“ Казах: „Добре, сядай тук.“ И едно момче беше довел, защото списанието трябваше да излезе вече. „Земя“ се напечата в няколко книжки, а краят чак през 5—6 книжки се даде. Той седна при мене и аз пиша и му хвърлям листчетата. Той ги взима и ги дава на момчето. То тича на печатницата. Така написах края: и не погледнах какво съм написал.¹

Идейно-политическото и естетическото развитие на Димо Кьорчев е нестройно, лъкатушно, противоречиво. Роден в Търново през 1884 година, той започва от толстоизма и марксизма, минава през индивидуализма, нищезанството и символизма, за да стигне до националлибералната партия, която го смята за свой теоретик и за един от първенците си, и което трябва да се отбележи — до реализма в литературата и изкуството. При марксизма той не се задържа дълго време. Като си припомня за запознаването си с Димо Кьорчев, за студентските си години, за „цялата наша генерация“, която „бе невероятно лакома“ за знания и култура, Петко Росен пише в спомените си: „Кьорчев минаваше за тесен социалист, а възторзите му от проявите на пламения ни дух бяха една такава националистическа екзалтация, та не можеше да се мисли друго, освен че и социализмът не бе освен идеалистична екзалтация. Или по-право мерило за амплитудата на неговата общественост.“² Навсякъде и винаги той е носител и проповедник на един национализъм, който обаче никога не стига до евтино патриотарство.

След като се появява голямото му есе „Тъгите ни“ в литературния алманах „Южни цветове“ (1907), Димо Кьорчев е признат за „призван теоретик на нашите стремления по онова време“, който пръв прави опит „за осмисляне на нашия индивидуализъм“, както се изразява Теодор Траянов.³ По-нататък младият критик обнародва редица статии и есета в периодичния печат, които са издържани в духа на „Тъгите ни“, но които не събира и не издава в отделна книга. Някои от тях са публикувани в сп. „Слънчоглед“ (1909), което редактира заедно с Елин Пелин. Този период от неговото идейно-философско и литературно-критическо развитие завършва през 1914 година, когато, както се спомена по-горе, е избран за народен представител и се отдава предимно на общественополитическа дейност.

Една от първите му прояви като член на парламента и на националлибералната партия е участието му в анкетната комисия, която е оторизирана да обследва и да обвини причинителите на националната катастрофа от 1913 година. Ала вместо да обвинява, Димо Кьорчев оневинява виновниците, които били уж слепи оръдия, проводници и едва ли не жертви на трагичната българска орис, на нашата злочестна историческа участ. Участието му обаче в тази анкетна комисия представлява един от парадоксите в живота и съдбата на Димо Кьорчев, защото само след пет години от обвинител ще стане обвиняем и ще попадне в затвора по същите причини — като един от виновниците, предизвикали втората национална катастрофа. Не е трудно да разберем причините за отправените срещу него обвинения и за арестуването му през средата на есента на 1919 година. Юрист по образование, талантлив литературовед и познавач на литературната история, ерудит и в областта на историята и по-специално на българската история, философски подготвен политически деец, който проявява голям интерес към външнополитическите проблеми, Димо Кьорчев бързо заема видно място в редовете на националлибералната партия и е признат за неин идеолог. Неговата публицистика от 1915 година до края на Първата световна война изразява и брани, разбира се, на едно по-високо, теоретично равнище външнополитическия курс на следовниците на Стефан Стамболов, на ония националлиберали, чийто лидер по това време е д-р В. Радославов, наред с Фердинанд, докарал страната до втората национална катастрофа. Характерните особености на тази публицистика, която Димо Кьорчев създава през годините на войната, са отразени в книгата му „Политика и съюзи“ (1915).

През първите месеци на военните действия една парламентарна делегация, в която е включен и Димо Кьорчев, посещава Австро-Унгария и Германия, посрещната и развеждана от видни

¹ Елин Пелин. Как пиша. Събрани съчинения в десет тома. Т. X. Статии, очерци, писма, беседи, изказвания, интервюта. 1902—1949. С., 1959, 515—516.

² Петко Росен. Димо Кьорчев в спомените ми. — Българска мисъл, г. IV, 1929, кн. 9, 665—666.

³ Т. Траянов. Литературно сътрудничество с Димо Кьорчев. — Хиперион, г. VIII, 1929, кн. 1—2, с. 65.

австрийски и немски политически дейци и държавници. Разбира се, произнасят се речи за близка победа, дигат се тостове за успехите на съюзническите армии, лее се шампанско и т. н. Цялото това шумно пътуване, патетичните слова, политическите „пророчества“, възгласите за единство, приемите тук и там са предадени и описани с едно повдигнато настроение и задоволство от Димо Кьорчев в книгата му „Зад фронта. (В Австро-Унгария и Германия)“, издадена през 1916 година. Книгите и брошурите на дейния интелектуалец-депутат, публикациите му в периодичния печат, речите му в парламента и извън него се посрещат негативно в средите на опозицията и предизвикват възмущението на трудовете хора на фронта и в тила. Ето защо един ден през 1919 година заедно с мнозина негови съпартизани, бивши управници, крадци и спекуланти — доставчици на армията, и Димо Кьорчев попада в затвора, за да дочака следствените органи да кажат своята дума.

Но тъй като следствието се забавя, Съюзът на писателите решава да се застъпи със специално писмо за своя член, ценен и уважаван от колегите си, от литературната общественост, като помолит друг някой свой член — Цанко Бакалов-Церковски, който по това време е министър на народното просвещение, да се намеси, да поиска по-скоро да се реши съдбата на Димо Кьорчев. С това писмо от 1 януари 1920 година, под което са сложили подписите си 19 писатели, включително и Иван Вазов, Съюзът на българските писатели започва своята новогодишна дейност. Няма съмнение, че черновата на писмото е унищожена по време на бомбардировките през 1944 година заедно с архива и дома, където се помещаваше тогава Съюзът на българските писатели. Смятаме, че то притежава известна литературно-историческа стойност и заслужава да се публикува тук:

До господина
Министра на Народното
просвещение

М о л б а

от Съюза на писателите

Господине Министре,

Господин *Димо Кьорчев*, член на нашия съюз, един от нашите видни литературни труженици, попадна в числото на тия, които правителството преди два месеца задържа в затвор, обвинени в престъпления, вследствие на които дойде погрома на Отечеството ни.

Правителството нареди да се извършат множество арести, за да бъде удовлетворено общото желание на народа, който искаше да се намерят виновниците на катастрофата на България. То обаче заяви, и ние нямаме никакво основание да не вярваме в намерението му, че ще разследва задържаните лица и ще предаде на съд виновните, а невинните ще освободи. Наистина някои лица досега са свършено освободени, а други — пуснати от затвора срещу известни парични гаранции. Между тия лица, за жалост нашият член г. *Димо Кьорчев* не е попаднал по единствената причина, че обвиненията срещу него не са досега станали предмет на разследване.

Писателският съюз нито прави политика, нито желае за влиза в същината на въпроса от юридическо гледище. Обаче принцип в юриспруденцията е да се третира всяко лице като невинно, докато не се установят според законите на страната доказателства за неговата виновност.

Съюзът на писателите намира, че има освен морално задължение да се застъпи за членовете си, и моралното право да направи постъпки по конкретния случай, тъй като г. *Димо Кьорчев* е вече два месеца задържан, време достатъчно на следствените власти, за да проверят обвиненията.

Писателският съюз е в положение да знае, че здравето на г. *Димо Кьорчев* е сериозно разклатено и че по-нататъшното му оставане в затвора, без да бъде в каквато и да е полза за правосъдието, възможно е да се отрази гибелно върху г. *Кьорчева*.

При това положение на работите, Съюзът на писателите намира за уместно да се заинтересува от съдбата на г. *Димо Кьорчев* и да моли Вас, Господине Министре, като върховен покровител на литературата и изкуствата в страната ни да направите нужните постъпки пред господина Министра на Правосъдието или, ако е нужно, пред Министерския съвет, щото членът на съюза

ни г. Димо Кьорчев да бъде освободен под парична гаранция от затвора, като следствието по обвинението му продължи на общо основание.

Убедени в непоколебимото решение на Правителството да накаже виновните, ласкаем се с надеждата, Господине Министре, че молбата на българските писатели не ще бъде оставена без нужното внимание нито от Ваша страна, нито от страна на г-на Министра на Правосъдието.

Председател: Б. Ангелов
Подпредседател: Н. Атанасов
Секретар: Д. Немиров
Касиер: Хр. Борина
Съветници: Елин Пелин
Членове на съюза:
А. Страшимиров
Ив. Карановски
А. Балабанов
Сирак Скитник

С. Чилингиров
В. Пундев
Кирил Христов
Тр. Кунев
М. Кремен
Д-р Ив. Шишманов
Андрей Протич
Людмил Стоянов
Гео Милев
Иван Вазов

За съжаление ние нямаме данни как е посрещнал това писмо⁴ поетът министър и какво е направил за освобождението на своя колега от затвора, известен при това като приятел на Елин Пелин, Тр. Кунев и др. Но знаем, че след това Димо Кьорчев продължава публицистичната си дейност, участвува и в политическия живот на страната като един от лидерите на националлибералната партия. Своите наблюдения и размисли по най-актуалните проблеми на европейската политическа действителност той излага в няколко брошури и преди всичко в книгата си „Политически прегледи“, излязла последователно в два тома: „Европа през 1922 година“. С., 1923 и „Европа през 1923 година“. С., 1924. Неговата инициативност и работоспособност е удивлявала приятелите му, които са знаели, че има болно сърце. След смъртта му в оцелелия архив са намерени необнародвани ръкописи, между които заслужават внимание неговите дневници, водени по различни поводи и в различно време. Само един ръкопис е издаден в отделна книжка, с която фактически е отбелязана първата годишнина от смъртта му — „Трагедията на Американския президент“. С., 1929. Ще ни се да вярваме, че един ден ще видим обнародвани по-големи откъси от дневниците на Димо Кьорчев, както и други негови ръкописи.

⁴ То се пази в личния архив на Цанко Церковски (папка 6, а. е. 185), съхраняван до неотдавна в отдел „Възраждане“ на Окръжния исторически музей — Велико Търново. Сега архивът се намира в Окръжния държавен архив на същия град.